

Tweede samenkomst van het lerend netwerk 'Integratie van duurzame ontwikkeling in de lerarenopleiding'

Datum: woensdag 22 oktober 2008, van 9u30 tot 13u10

Plaats: conferentiecentrum Café de Fiennes

Verslag: Magali Decloedt & Elke Vanwildemeersch

Aanwezig: Rony Baeckeland (HA), Marieke Coessens (KaHoSL), Wim De Baets (Basisschool Het Reuzenhuis), Pieter-Jan De Marez (VVOB), Sara De Piere (Djapo), Eline De Wilde (AU Gent), Sara De Winter (WWF-Belgium), Jan Debonnet (Studio Globo), Magali Decloedt (DHO Vlaanderen), Elie Lefèvre (Djapo), Jürgen Loones (departement LNE), Els Mertens (HU-Brussel), Wouter Minne (WWF-Belgium), Elly Quanten (Xios Hogeschool), Roos Steeman (KaHoSL), Kris Van Ingelghem (GREEN), José Van Steenberghe (KHK), Elke Vanwildemeersch (Ecocampuscoördinatie), Anne Verhoeven (KHM/VELOV)

Verontschuldigd: Danielle Cools (Groep T), Veerle De Smet (KHLeuven), An Joly (Kleur Bekennen), Nele Dillen (Vlaamse Overheid), Willy Sleurs (Vlaamse overheid), Pieter-Jan Van de Velde (VLIR), Riet Van de Velde (HoWest), Peter Van Petegem (Universiteit Antwerpen)

Agenda

1. De Gloop-fanfare
2. Praktijkvoorbeelden vanuit het werkveld:
 - 2.1. Leren duurzaam leven op de basisschool Het Reuzenhuis uit Tielt
 - 2.2. EDO in het secundair onderwijs
3. Aankondigingen:
 - 3.1. Symposium EDO op 20 januari 2009
 - 3.2. Congres: Botsende verwachtingen? De lerarenopleider als bruggenhoofd bij verandering.

1. De Gloop-fanfare

Het project werd toegelicht door Elie Lefèvre en Sara De Piere.

Samenvatting

Het crossmediale project 'de Gloop-Fanfare' brengt het thema duurzame ontwikkeling tot in de school. Aan de hand van kortfilmpjes, een volledig uitgewerkt lespakket (handleiding en werkblaadjes) en de website www.2015ikloopmee.be kom je tot een voorstelling en actie in de klas, school of gemeente.

Het hoofdpersonage van dit project heet Gloop. Gloop kan je ook via de website beter leren kennen (www.2015ikloopmee.be/gloop/index.htm). Tijdens zijn vele wereldreizen heeft hij gezien dat het niet zo goed gaat met onze planeet. Maar Gloop blijft niet bij de pakken zitten. Samen met Pieter Embrechts stapt hij heel België rond om te vertellen over de wereld en over grotere en kleinere (ecologische) voeten. Hierbij ontdekken de kinderen en leerkrachten hoe ze zelf een steentje kunnen bijdragen om een betere plek te maken van onze aarde.

Hoe word je lid van de Gloop-Fanfare? Laat je uitdagen via een filmpje door kinderen uit de Filippijnen, Senegal en Ecuador! De eerste opdracht stelt de klas voor een raadsel. De tweede nodigt de leerlingen uit om de nieuw verworven kennis in een artistiek project te verwerken. Dit kan gaan om een filmpjes (i.s.m. Ketnet: <http://toyinima.ketnet.be/>) of een tentoonstelling. Tenslotte worden de leerlingen uitgedaagd de hele school en familie uit te nodigen voor de voorstelling van het artistieke project. Wie heel Vlaanderen wil bestoken met de duurzaamheids-microbe, stuurt gewoon zijn artistiek project in op www.ketnet.be/

Voor meer info:

- Powerpoint-voorstelling op de [webpagina](#) van het lerend netwerk
- www.djapo.be/index.php?pid=96

Bespreking:

- Er zijn mogelijkheden om dit project te laten financieren, ook als hogeschool, via Kleur Bekennen (www.kleurbekennen.be)
- De materialen zijn ontwikkeld voor het basisonderwijs. In de testfase zijn er wel een aantal leerkrachten uit het kleuteronderwijs mee aan de slag gegaan, maar zij moesten deze materialen toch deels aanpassen aan hun doelgroep. Er is immers weinig materiaal voorhanden in dit thema voor het kleuteronderwijs en om het daar ingang te doen vinden, zijn aangepaste materialen onontbeerlijk. Djapo stelt dat er wel reeds kleuterleiders vragen naar de materialen, vooral de pop zou hierbij populair zijn (de pop kan zelf nagemaakt worden aan de hand van het downloadbaar patroon). Er wordt voorgesteld om het door een student in het kader van een eindwerk verder te laten uitwerken op niveau van het kleuteronderwijs. De vraag tot medewerking van studenten wordt best op het einde van het academiejaar gesteld.
- Wordt er ook aangestuurd op acties op school zelf? Na de eerste uitdaging wordt concreet de vraag gesteld wat de kinderen zelf kunnen doen. Agenda 21 van GREEN is in dit opzicht eigenlijk complementair aan de Gloopfanfare, aangezien de focus bij de Gloopfanfare eerder ligt bij het kind, terwijl agenda 21 meer op schoolniveau werkt.
- Hoe wordt de kritische houding bij kinderen gemeten? Dit is moeilijk te meten. Er werd reeds een extern bureau op ingeschakeld, maar zelfs dan bleef het antwoord hierop erg vaag. Er zijn nl. erg verschillende soorten scholen: bv. met meer taalzwakke kinderen, verschillende achtergronden, etc. Het is moeilijk bij het meten de invloed van de verschillende factoren in rekening te brengen.
- Misschien moet dit bekeken worden vanuit de passie van de school. Waarom vragen ze Djapo en de Gloopfanfare? Is die passie vergroot voor en na het project? Het is sowieso een proces van jaren werk en inzichten veranderen ook over de jaren heen.
- Het is zeker de bedoeling de Gloopfanfare geregeld te actualiseren naarmate de inzichten veranderen. Een goed voorbeeld hiervan zijn de biobrandstoffen. Je mag bovendien geen fatalistische boodschap overbrengen ("het haalt allemaal toch niets uit, wat kan ik daaraan doen"). Het moet voornamelijk aanstekelijk werken, het thema en de "goesting" er iets aan te doen moet worden overgebracht: EDO is cool, leuk en sexy voor iedereen.
- Hoe kunnen we vanuit de lerarenopleiding met dit pakket omgaan?
 1. Beschikbaar stellen in de bibliotheek en er kennis mee laten maken.
 2. Voorstellen aan laatstejaars studenten binnen ruimer kader over DO en ze laten bekijken hoe ze er zelf mee aan de slag kunnen gaan. Ook voor een vak 'project op school' kan dit pakket handig zijn.
- Hoe implementeer je het thema rond duurzaam handelen in het curriculum?
 1. Momenteel wordt het niet geëist vanuit het ministerie, maar het zal opgenomen worden in de eindtermen rond natuur. Het blijft echter redelijk beknopt. Het zal dan ook afhangen van wat de leerplanmakers ermee zullen aanvangen. Het is nl. belangrijk als lerarenopleiding niet achter te lopen op de maatschappelijke evoluties en nieuwe tendensen.
 2. Een manier zou kunnen zijn via het stage lopen in een school die goed bezig is met dat thema (bv. bepaalde methodescholen). Een nadeel is wel dat de stageplaatsen daar beperkt zijn en het moeilijk te weten is welke scholen hier al dan niet mee bezig zijn. Er moet ook zeker een impuls uitgaan vanuit de lerarenopleiding, maar de wisselwerking is zeker interessant.
 3. Er wordt nogal veel verwacht van de lerarenopleiding. Soms is die vraag moeilijk te combineren met de instroom van studenten, die meer en meer vanuit het BSO komen. Dikwijls moet er bv. meer rond taalvaardigheid gewerkt worden, de studenten hebben niet meer dezelfde startcompetenties als vroeger. De uitdaging is dan om te vinden waar combinaties mogelijk zijn tussen de verschillende educaties.
- Een ander obstakel voor het invoeren van EDO in de school kan het team zijn waar de jonge leerkracht in terecht komt. Misschien staat dit wel helemaal niet open voor dit thema. Dus naast de vorming van studenten binnen de lerarenopleiding, moet ook aandacht besteed worden aan vorming van reeds werkende leerkrachten (en met hen het hele onderwijslandschap). Concrete projecten zijn in sommige gevallen succesvoller dan vormingen. Aan de hand van het project interesseren ze zich meer voor het thema en gaan ze zelf op zoek naar verdere informatie.

2. Praktijkvoorbeelden vanuit het werkveld

2.1. Leren duurzaam leven op de basisschool Het Reuzenhuis uit Tielt

Het project werd toegelicht door Wim De Baets.

Voor het project 'Agenda 21 op school' van GREEN (zie verder) werd opgestart in het Reuzenhuis als "Leren Duurzaam Leven", was de school al met heel wat projecten bezig. Agenda 21 bood wel een mooi kader om al die projecten aan op te hangen. Het project staat evenmin los van de visie op onderwijs van de school. Deze werd dan ook toegelicht.

Enkele aspecten van Leren Duurzaam Leven (zie ook ppt-presentatie op (website DHO Vlaanderen)):

- Mascotte gebaseerd op het muisje uit het boek 'Max en de toverstenen' van Marcus Pfister. Agenda 21 vertaald naar kinderen = Max.
- Bij elke Max-actie trekt ieder kind en begeleider de T-shirt van Max ritueel aan.
- Max-ateliers zijn klasoverschrijdende ateliers met ouders waar gewerkt wordt rond activiteiten gelinkt met "Ik draag zorg", bv. planten die lucht zuiveren in de klas, opstellen van identiteitskaarten voor dieren, etc.
- Er is een wekelijks forum op vrijdag van 15.00 u tot 15.30 u. Tijdens dit forum wordt alles wat uitgewerkt tijdens de week getoond aan de andere kinderen, begeleiders en ouders. Er gaat ook dergelijk forum door in het begin van het jaar. Hier worden de mensen enthousiast gemaakt en kunnen ze zich opgeven om mee te werken in werkgroepen rond een bepaald thema.
- Voorbeelden van een aantal acties die vanuit begeleiders en ouders is gegroeid:
 1. via oma: kinderen vrijkopen uit zoutmijnen en ze de mogelijkheid bieden naar school te gaan
 2. via ouder: zonnepanelen: opgenomen in wiskunde, WO en taal (brief om uit te nodigen)
 3. Consumptie werd onder loep genomen
 4. Waterbeheer, bv. water voor wc's

Bespreking:

- Het is erg belangrijk als jonge leerkracht op zoek te gaan naar bondgenoten, zowel bij de leerkrachten als bij de bestuursmensen.
- Als thema in een bepaalde klas aan bod is gekomen, noteert de leerkracht dit in een vakje (staan per thema). Zo kan de leerkracht van een volgende klas zien wat al aan bod is gekomen en wordt tegen het einde van een lagere schoolloopbaan ervoor gezorgd dat alle thema's aan bod zijn gekomen (zoals gevraagd in eindtermen).
- Er worden dikwijls externen ingeschakeld: de leerkrachten hebben niet alle kennis in huis en dat hoeft ook niet. Er wordt ook wel vaak gezocht naar externe hulp van eindejaarsstudenten.

Voor meer info:

- powerpointpresentatie op de [webpagina](#) van het lerend netwerk
- www.reuzenhuis.be/si.aspx?id=1360

2.2. EDO in het secundair onderwijs

Het project 'Agenda 21 op school' werd toegelicht door Kris Van Ingelghem.

Aan de hand van een slide werden een aantal kernwoorden van EDO weergegeven. Het gaat vooral om het zoeken van een verbinding tussen de verschillende aspecten van DO, het in elkaar haken van de verschillende dingen.

Enkele aspecten:

- GREEN biedt een aantal aanzetten hiertoe en de school bouwt erop verder.
- Er wordt een schoolwerkplan uitgewerkt met leerkrachten en andere actoren van de school.
- De belangrijkste hinderpaal om te werken rond DO in het SO, is het vakjesdenken. Je wordt als leerkracht verondersteld van expert te zijn in een beperkt aantal vakken. Tussen de verschillende

scholen van het secundair onderwijs zijn ook vaak een aantal belangrijke verschilpunten die een andere aanpak noodzakelijk maken:

1. Niveau van de leerlingen
 2. Richtingen die worden aangeboden
 3. Schaal
 4. Betrokkenheid
- Het is erg belangrijk van het personeel er eveneens bij te betrekken.
 - Concrete projecten naar SO toe:
 1. REG-ambassadeurs

Het is een heel praktisch project. De leerlingen gaan concreet aan de slag om bewoners te coachen in rationeel energiegebruik (REG). Eerst krijgen ze een opleiding in het thema REG en in het omgaan met de bewoners. Er wordt tevens gezocht naar fondsen bij overheden, sponsors zoals bv. leveranciers, OCMW's, ... Je vraagt zeker een extra inspanning van de leerlingen, leerkrachten en ouders, het is dan ook fijn als deze hiervoor erkenning krijgen.

2. Isoleren

'Isoleren' gaat een stapje verder dan de REG-ambassadeurs. De jongeren krijgen nl. ook communicatietraining om ook ideeën/verlangens te kunnen verwoorden, naast een technische training. Daarna gaan ze ook weer aan de slag bij bewoners.

3. Troubled waters

Dit is een lessenspakket gericht naar het SO dat gratis kan worden aangevraagd. Het is eveneens bruikbaar in het hoger onderwijs. Er is een reizende tentoonstelling aan verbonden rond de waterproblematiek in al zijn aspecten. Water is trouwens een interessant thema om vakoverschrijdend rond te werken. Dit geldt eveneens voor de thema's voeding en klimaat.

- Het is erg belangrijk de toekomstige leerkrachten ook die open blik te geven. Hier rond wordt ook vorming gegeven: ... langs alle kanten bekeken. Het richt zich naar het lager onderwijs. MOS, LOGO's, GREEN werken er in samen. Het is ideaal voor een derde jaar van de lerarenopleiding BO.

Bespreking:

- GREEN coacht de scholen om dit te verwezenlijken. Door samen op zoek te gaan, worden ook betere instrumenten ontwikkeld. De kostprijs van het coachen werd tot nu toe door POD DO gefinancierd. GREEN zoekt momenteel naar verdere financiering, ook om het hoger onderwijs te ondersteunen.

Voor meer info:

- Slide op de [webpagina](#) van het lerend netwerk
- www.greenbelgium.be

3. Aankondigingen

3.1. Congres: Botsende verwachtingen? De lerarenopleider als bruggenhoofd bij verandering.

Dit congres wordt toegelicht door Anne Verhoeven.

Op 2 en 3 februari 2009 organiseert het Expertisenetwerk van de AUGent het VELOV-congres 2009, in samenwerking met VELON. Het congres zal plaats hebben in de gebouwen van de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit Gent.

Thema van het congres is "Botsende verwachtingen. De lerarenopleider als bruggenhoofd bij verandering". Dit thema dekt verschillende deelthema's.

Voor meer info omtrent deze deelthema's en programma:

- www.velov.eu en www.velov-velon.be

3.2. Symposium EDO op 20 januari 2009

Verschillende thema's die aan bod kwamen tijdens dit (en het vorige) lerend netwerk, zullen worden besproken op het Symposium Educatie voor Duurzame Ontwikkeling in het onderwijs op dinsdag 20 januari 2009. In de voormiddag vinden een aantal presentaties plaats rond de competenties en de integratie van EDO in het basis, secundair en hoger onderwijs. In de namiddag zal aan de hand van voorbeelden uit scholen (BO en SO) een aantal ankerpunten voor de integratie van EDO in het onderwijs worden besproken in werkgroepjes. Hierbij is het belangrijk een evenwichtige verdeling van deelnemers uit BO, SO, HO, NGO's, onderwijskoepels en overheid over de verschillende werkgroepen om tot een uitwisseling te komen van ervaringen en ideeën.

Er werd beslist het Lerend Netwerk Lerarenopleiding van januari te vervangen door dit symposium. Er zal gezorgd worden voor een aanbod dat eveneens voldoet aan de verwachtingen van de deelnemers van dit Lerend Netwerk. Meer info op <http://www.lne.be/themas/natuur-en-milieueducatie/algemeen/edo/edo-agenda>. Een uitnodiging volgt later.

4. Volgende samenkomst

- Volgende samenkomst wordt dus vervangen door studiedag Educatie Duurzame Ontwikkeling voor lager, secundair en hoger onderwijs op **20 januari** (hier komen onder meer competenties en het werkveld aan bod)
- Derde samenkomst: maart/april
- Vierde samenkomst: mei/juni
- Vijfde samenkomst: september/oktober?

De data voor deze sessies zullen via mail en via de [webpagina](#) van het lerend netwerk worden meegedeeld.

Projecten met steun van de Vlaamse overheid